لۆلا سـەرۆكی هەژاران … عەلــی مەحمود محەمەد

لویس ئیناسیۆ لۆلا دا سەلقا ناسراو بە لۆلا, لە 27ی ئۆكتۆبەری 1945 لە گوندی فارجیم كۆمبریدای شاری سیتیس لە هەرێمی برنامبۆكۆ لە رۆژهەلاتی بەرازیل لە دایك بووە, ئاواتی دانیشتووانی گوندەكەیان ئەوە بـووە لە هەژاری رزگاریـان بێـت و بە شـار كۆچ بكەن, بـاوكی ئەمیش رێگایە دەگرێتە بەر, بە دوایدا پاش چەند مانگێك دایك و 7 منداڵەكەی هەمان رێگا دەگرنە بەر , لۆلا تەمەنی 7 ساڵان دەبێت, رێگا دورو درێژەكە شار بە پێ دەبێت, بە یەكەمجار لە شار سواری ئۆتۆمۆبێل دەبێت,لەلاپانتۆڵەكەی بە پێت دەبەستا پشدێنی لە پشت نەبوو تا عەیامەكی زۆر, ئەوباوكەی وا دەزانرا چووە كار بدۆزێتەوە لە شار, باوەژنێك بە لۆلا دەنێت و لە گەڵ ئامۆزایەكی خۆی زەماوەند دەكات, بۆیە بەناچاری لە ژورێكی كولانەیەكی پشت یانەیەكەوە هەر هەشتیان نیشتەجێ دەبن, لە باوك بە ئومێد دەبن, لەناو رشانەوەی سەرخۆشەكان و هات و هاواریان, شەڕو گوێمەزیان ژیان بەسەر دەبەن, لە بۆیە كردنی پێڵاوەوە بە پاقلە فرۆشی وسەوزە فرۆشی و بە فیتەری تا كرێكاری كانەكان بە دەیان جۆری دیكەی كاركردن لە منداڵی و هەرزەیی نسیبی لۆلا دەبێت لە بری خوێندن و یاریكردن, تا ئامۆژگاریەكەی دایكی بەرێتە سەر سەربەرزانە ژیان بكات, بۆیە لۆلا هەرگیز دایكی و هەژاری لەیاد نەكرد.

لە 12 ساڵی واز لە قوتابخانە دەهێنێت, لە شەقامەكانی ساوپاوڵۆی پێ لە تاوان بە پێڵاو بۆیە كردن و فرۆشتنی لەیمون و كاركردن لە بەنزینخانەكان و …… خەریكی بەخێو كردنی خێزانەكەی دەبێت,دوای پەنجە بڕینەكەی لە كار لە ساڵی 1968 تێكەڵاو بە سیاسەت دەبێت دژ بە سستەمی سەرمایەداری و ئەمپریالیزم دەچێتە ریزی سـاندیكای كرێكارانی كانەكانەوە, بەڵانی پەنجە توتەی چەپی, هاوكار بوو بچێتە ریزی چەپی سیاسییەوە, بیر لەوە بكاتەوە, بەچی بەشی جەستەی كرێكاران لە دەست بچێ و قەرەبوو نەكرێنەوە, بۆچی منداڵان بە نەخوێندەواری ژیان بەرنە سەر؟؟, بۆچی منداڵانی هەژار كورتە باڵان بە زۆری و تەمەنیان كورترەو لە خۆشی یاری و واڵی قوتابخانە بێبەرین , زۆر پرسیاری دیكە, پێی وابوو وەڵامی هەمـوو ئەو پرسیارانە لای چەپی سیاسەتە, لای بنەبڕكردنی جیاوازی چینایەتی و یەكسانی ئابورییە, كە تەنها بیری چەپ دەتوانێت بە كۆمەڵگای

بهەنەت.لە ساڵی 1973 دەبێتە سەرۆکی ساندیکای کانەکانی بەرازیل,لە 10ی شوباتی 1980 لەگەڵ هاوڕێکانی پارتی کرێکارانی دامەزراند, ئیتر قۆناغێکی دیکە لە خەباتی لولا بە خەونە مێژوییەکەی دەستی پێکرد.

چەندین جار بەهۆی چالاکی سیاسییەوە لە سەردەمی حکومەتی دکتاتۆری زیندانی دەکرێت, ە ساڵی 1980 بۆ 83 لە زیندان دەمێنێتەوە, دوای دەرچوونی سەرەتا بۆ هەڵبژاردنەکانی هەرێمی ساوپاولۆ خۆی کاندید دەکات و دەرناچێت,وەلێ کۆڵ نادات, بە پشو درێژی کرێکاریانە بەردەوام دەبێت, دواجار لە پەرلەمانی هەرێمەکە کورسییەك مسۆگەرە کات, بە دوایدا 3 جار خۆی بۆ پۆستی سەرۆك کۆماری پاڵاوت و هەموو جارەکان دۆڕا" 15ی ئۆکتۆبەری 1989 توانی 17,2% , 3ی ئۆکتۆبەری 1994 توانبی 17,11% و لە 4ی ئۆکتۆبەری 1998 توانی 21,4%ی دەنگەکن بەدەست بهێنێت “, لە کۆتادا بۆ چوارەم جار سەرکەوت ” 6ی ئۆکتۆبەری 2002 لە خولی یەکەم 39,4% و خولی دووەم 27ی ئۆکتۆبەر توانی 61,27%ی دەنگەکان و لە 1ی ئۆکتۆبەری 2006 بۆ دووەم جار هەڵبژێردرایەوە لە خولی یەکەم 46,6% و لە خولی دووەم 29ی ئۆکتۆبەر 60,83%ی دەنگەکانی هێنایەوە ” .

هەرچی پارتی کرێکارانی بەرازیلییە, لە ساڵی 1982 تەنها 3,2%ی دەنگەکانی هێنایەوە, هەڵبژاردن لە دوای هەڵبژاردن کەرقی رو لە بان بوو, لە ساڵی رێژەی دەنگەکانی 1986 بووە 6,9% و لە ساڵی 1990 گەیشتە 10,2% و لە ساڵی 2010 کە لولا دەسەڵاتی بەجێهێشت گەیشتە 16,9%, واتا جەماوەری لولا زۆر زیاتر بوو لە جەماوەری پارتەکەی.
لولا خەباتی کرد بۆ بنیاد نانی سستەمی سەرۆکایەتی لە وڵات,گۆڕینی سستەمی پەرلەمانی بۆ سەرۆکایەتی, نەك پەرلەمان سەرۆك دیاری بکات, پاش بردنەوەی بووە یەکەم سەرۆك کۆماری چەپگەرای وڵات و یەکەم سەرۆك کۆماری لە چینی کرێکارەوە هاتبێت لە بەرازیل دوای دامەزراندنی کۆمار لە ساڵی 1889 .

لولاو ئابووری بەرازیل

لولا دەرچووی زانکۆکانی سۆربۆن و هارڤارد نەبوو,وەلێ توانی لەماوەی حوکمڕانیدا ئابووری وڵاتەکەی بەرەو پێش ببات ببێتە جێی ئیرەیی سیاسەتمەدارانی دی.
لولا لە ساڵی 2002 کە گەیشتە دەسەڵات, کە لە سیەکانەوە بەرازیل قەرزار بوو, لەو ساڵەدا بەرازیل 260 ملیار دۆلار قەرزار بوو, لە ئەوکاتەی کورسی دەسەڵاتی جێهێشت بووە خاوەند 375 ملیار دۆلاری

یەدەك.
لە ساڵی 1999 بەرازیل 30 میار دۆلاری قەرز کرد لە بانکی دراوی نێودەوڵەتی, پێش وادەی دیاریکراو بە 2 ساڵ لۆلا قەرزەکانی هەموو دایەوە , تەنانەت لە ساڵی 2009 بڕی 10 ملیار دۆلاری قەرزی دا بە سندوقی دراوی جیهانی.

کە گەیشت بە دەسەڵات, ئابووری بەرازیل لە ریزی یانزەهەمینی ئابووری جیهانی بوو, داهاتی نەتەوەیی وڵات 552,288 ملیارد دۆلار بوو, کە کورسی سەرۆکایەتی جێهێشت, بەرازیل ببوە 7ەمین ئابووری جیهان و داهاتی نەتەوەیی وڵات 400% زیادی کردبوو, گەیشتبووە 2,087,889 ترلیۆن دۆلار.
پێش لۆلا داهاتی نەتەوەیی وڵات ساڵانی بەڕێژەی 1,7 % گەشەیکردبوو, وەلێ لە ماوەی حوکمڕانی ئەودا بەڕێژەی 4,8 % گەشەی کرد.هەرچی داهاتی تاکە لە ساڵێکدا لە ماوەی حوکمڕانی ئەودا, لە 3696 دۆلارەوە بەرز بوەوە بۆ 8395 دۆلار.

لە سەردەمی حوکمڕانی لۆلا 200 ملیار دۆلار سەرمایەگوزاری بێگانە کرا لە بەرازیل, 1,5 ملیۆن بێگانە لە وڵات نیشتەجێ بوون,2 ملیۆن بەرازیلیش گەڕانەوە وڵات, هەمووی بەهۆی ئەو گەشەو سەقامگیری□ی وڵات لە روی سیاسی , ئابووری, ئاسایشەوە بەخۆوەی بینیبوو.

لۆلاو ه□زاریل□ زیانیاندا ه□زاران و رەشپێستەکان و دورەگەکانی بەرازیل وەك سەردەمی لۆلا زیانیان باش نەبوووەو کەرامەتیان نەپارێزراوە, لەو وڵاتەی جیاوازی داهات لە ترۆپکی جیهاندا بووە,لۆلا خزمەتی پڕ بەهای کرد ب□ ه□زارانی وڵاتەکەی لە بواری پرۆژەی کۆمەڵایەتی, هاوکاری دارایی و کرێی باشتر و پێشکەوتنی کەرتی پەروەردە,44 ملیۆن هاووڵاتی ل□ ه□زاری و نەخوێندەواری رزگارکرد,کۆی گشتی 33%ی هاووڵاتیانی بەرازیلی کەڵکیان لە بەرنامەی کۆمەڵایەتی لۆلا وەرگرت.
2 ملیۆن خانوی بۆیان دروستکرد, پرۆژەی بە سفر کردنی ه□زاری, ه□زارانی بەرازیلی رزگارکرد لەو دەردەی لەوەتەی بەرازیلی نوێ هەیە هاووڵاتیان بەدەستیەوە دەتلانەوە.

بۆلسا فاملی ناوی پڕۆژەکەی لۆلا بوو بۆ بنەبڕکردنی ه□زاری, 11 ملیۆن خێزان کەڵکی لێوەرگرت, تاکە مەرج ناردنی منداا□کانیان بوو بۆ خوێندن, بە پێی پڕۆژەکە مانگانە 87 دۆلار کۆمەکی ه□زاران دەکرا, نەخت کۆمەکەکە مانگانە دەچوە س□ر زمارەی ئەو بانکەی بۆیان کرابوەوە,کە دەیکردە 40%ی لانی کەمی کرێ, هاوکات لانی کەمی کرێ بە

سستەم چووە سەر بە تایبەت کرێکارانی بەرگ شین,سەرەتا لانی کەمی کرێی دانا بە 160 دۆلار لە مانگێك, لە شوباتی 2009 لانی کەمی کرێ گەیشتە 230 دۆلار لە مانگێکدا.

داهاتی خێزانەکان لە ساڵی 1996ەوە بۆ ساڵی 2002 نەگۆڕابوو, وەلێ لە ساڵی 2003 ەوە زیادی کرد, ئاستی نا یەکسانی بە پێی پێوەری جینی بە نا یەکسانی لە 0,64 ەوە دابەزی بۆ 0,55, کە ئەم ژمارەیەش هێشتا زۆر زۆر بوو " پێوەری جینی کە دەبێتە سفر یانی کۆمەڵگا تەواو یەکسانە, ئەوەی پێی دەوترێت کۆمۆنیستی, کە دەکاتە 1 یانی تەواوی سەروەت و سامان لە دەستی یەك کەسدا کۆبێتەوە" .

تا ئەوکاتەی لۆلا دەسەڵاتی جێهێشت,10%ی هەژارترینی وڵات داهاتی بەرێژەی 9% چووە سەر, بەڵام 10%ی هەرە دەوڵەمەندەکان داهاتیان 4-2 % زیادی کرد, بەمەش لاسەنگی لە قازانجی هەژاران پێك هات .

50 %ی هاووڵاتیانی بەرازیلی لە هەژاران لە سەردەمی حوکمڕانی لۆلا داهاتیان بەرێژەی 68% چووە سەر,هاوکات 23 ملیۆن کەس داهاتیان لە 457 دۆلار مانگانەوە بۆ 753 دۆلار بەرز بوەوە, بودجەی کەرتی پەروەردە لە رێژەی 2,7 % ی بودجەی وڵاتەوە بەرز کرایەوە بۆ 4,5 % . لە نا یەکسانی داهاتدا بەرازیل ئێستا لە ریزبەندی 70 ەمین وڵاتی جیهانە, لە کۆی 139 وڵات کە ئامار کراوە, بە پێی راپۆرتی 2018ی تاقیگای نا یەکسانی, 10%ی هەرە دەوڵەمەندەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست 61%ی داهاتی نەتەوەیی بە ئەوانە, دوای ئەوان بەرازیل دێت 55%, چین 41% و ئەوروپا 37% و ئەمەریکاو کەنەدا 44%ە.

لە سەردەمی لۆلا هەژاری بنەبڕ نەکرا وەلێ کەمکرایەوە, بەڵام بەرازیل بە یەکێك لە وڵاتە هەرە نا یەکاسانەکانی جیهان مایەوە, بۆیە ئەو نازناوەی بۆی بڕایەوە سەرۆکی هەژاران شایانی لۆلا بوو.ئەمانەش وایکرد لای گەلی بەرازیلی خۆشەویست بێت, بووە جەماوەریترین سەرۆکی بەرازیل بو لە مێژوودا, ئۆباما سەرۆکی پێشووی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا وتی"لۆلا بەناوبانگترین و پڕ جەماوەرترین سەرۆکە لە جیهانـدا".هەرچی رۆژنامەی لۆمۆندی فەرەنسییە لە ساڵی 2009 وەك کەسایەتی ساڵ و گۆڤاری تایمزی ئەمەریکیش وەك کاریگەرترین سەرۆکی جیهانی دیاریانکرد.

شایی راستگۆراکانلۆلا بە تاوانی گەندەڵی وەرگرتنی شوقەیەك بەهاکەی 590 هەزار دۆلارە دەستگیرکراوە, لەگەڵ 78 سیاسی دیکەی بەرازیل تۆمەتبارن بە دۆسیەکی گەندەڵی بەناوی شوشتنەوەی ئۆتۆمۆبیل,بە پێی دۆسیەکە بێت لۆلا خاوەند 190 هەزار دۆلار و دوو ژمارەی بانکی و دوو

خانوو و پارچەیەك زەوییە, بە 12 ساڵ و مانگێك سزا دراوە, لە 7ی نیسانەوە لە زیندانە, لە كاتێكدا ئەو دەستگیر دەكەن, كەچی 78 كەسی دیكە گلاونەتە دەسیەكەوە هەموو ئازادن و ئەویش پلەو پۆستی لە سەروی هەمووانەوە بووە, بۆیە چەپەكانی بەرازیل پێیان وایە ئەمە چەوساندنەوەی سیاسییەو درێژەی كودەتاكەیە بەسەر سەرۆك دیلما ڕەسیف كرا لە 14ی ئازاری ساڵی 2016, هاوكات پێیان وایە تاوانی تیرۆركردنی ماریلا فرانكۆ ئەندامی پارتی ئازادی و سۆسیالیزم كە لە 14ی ئازار لە شاری ریۆ دی جانیرۆو تەقە كردن لە كاروانی لۆلا لە شاری بارنا هەموو دەچنە چوارچێوەی یەك سیناریۆوە دژ بە چەپەكانی بەرزیل رێكخراوە.

سوپا پێش بڕیاری دادگا پشتیوانی لە بڕیاری دەستگیر كردنەكەی لۆلا كرد, جەنەراڵ ئیدواردۆ فیلاس 3 رۆژ پێش بڕیاری دادگا وتبوی : سوپاو هاوڵاتیانی شەرافەتمەند ئیدانەی رزگار بوونی تۆمەتباران لە سزا دەكەن, ڕێزی دەستور و ئاشتەوایی و دیموكراسیەت دەگرن,هەرچی ژەنەراڵ لویس شرێیدەرۆ لەمە زیاتر رۆیی و رایگەیاند " ئەگەر لۆلا لە هەڵبژاردنەكان بردیەوە , ئەركی هێزە چەكدارەكانە سستەم بگەڕێنەتەوە,هەردوو ژەنەراڵەكە رایان گەیاند بەشداری لۆلا لە هەڵبژاردنەكان مەترسییە بۆ سەر ئەو جەنگەی بەرازیل دژ بە گەندەڵی ئەنجامی دەدا, لە راستیدا لۆلا مەترسی بوو بۆ سەر ئەنجامی هەڵبژاردنەكە.

پارتی سۆسیال دیموكراتی راستگەراش رایگەیاند سزا نەدانی لۆلا گەڕانەوەیە بۆ دواوە, وەلێ چەپەكان پێیان وایە قانون بۆ ئامانجی سیاسی بەكار هاتووە,ئەوان پێیان وایە ئەمە كودەتای راستگەراكانە, 78 بەرپرس و پەرلەمانتاری دیكە لە لیستەكەدان, تەنها لۆلا دەستگیر كرا, بە خێرایی دەسیەی لۆلا چووە پێش لە كاتێك زۆر سیاسی راستەوخۆ گلابونە گەندەڵییەوە و تا هەنووكە دەسیەكانیان بە داخراوەیی ماوەتەوە.

ئەفسەری خانەنشین جائیر بەلسەنارۆ,ناسیۆنالستی راستگەرا قازانجكەری یەكەمە لە دور خستنەوەی لۆلا لە هەڵبژاردنەكانی سەرۆكایەتی كۆمار, چونكە لە ریزبەندی دووەمی راپرسییەكانی هەڵبژاردنی سەرۆك كۆمارییە, ئەو داوای گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی دكتاتۆری دەكات لە وڵات, بۆیە دیارە دەیانەوێت وڵات بەكام ئاراستە ببەن.

لۆلاو هەڵبژاردنەكانی داهاتووی بەرازیلئامانج لە دەستگیر كردنی

لەلا, رێگە گرتنی بوو لە گەڕانەوە بۆ دەسەڵات, لە رێگای هەڵبژاردنی مانگی ئۆکتۆبەری 2018 ەوە, ئەگەر بوار بە لەلا بدرێت بۆ بەشداریکردن, ئەوا هەڵبژاردنەکە دەبێتە راپرسی لەسەر زیندانی کردنەکەی, ئەویش لە کۆتادا دادگای هەڵبژاردن بڕیاری یەکلا کەرەوەی لەسەر دەدات.

پێش دەستگیر کردنەکەی لەلا وتی” دەستگیر کردنی باشترین کاندیدی هەڵبژاردنەکانی مانگی ئۆکتۆبەر, داڕوخانی نەرێتی دیموکراسییە لە بەرازیل”. راپرسیەکان دوای دەستگیر کردنەکەی کە لە 11 و 15 ی ئەپرێل ئەنجام دراوە دەریدەخەن , پشتیوانیەکەی لەلا بۆ 47% بەرز بۆتەوە, بەمەش جیاوازی لە گەڵ دووەم کاندیدی هەڵبژاردنەکان بۆ زیاتر لە 30 خاڵ چۆتە سەر. هاوکات 41%ی هاووڵاتیان پێیان وایە لەلا بە بەڵگە سزا دراوە, 44% ی هاووڵاتیانیش پێیان وایە زیندانیکردنی غەدرە لێی کراوە, 58%یش پێیان وایە مافی خۆیەتی بەشداری هەڵبژاردن بکات.رێگا نەدان بە لەلا لە بەشدارینەکردن لە هەڵبژاردنەکان کۆتایی کایەی سیاسی بەناو دیموکراسییە لە وڵات.

لەلاو چەپ

لەلا سەرکردەیەکی قاڵبوی ناو جەرگەی خەباتە, بۆیە بە تۆمەتەکان ورەی نەروخاو لە بانگەشە نەکەوت, داوای کرد دەمەوێت سەیری ناو چاوی ئەوانە بکەم تۆمەتم بۆ هەڵبەستن, وتی : ئەمە کۆتاییم نییە, من بوومە بە بیرێکی سیاسی .
لەلا لە ساڵی 1990 دوای روخانی بەرلین ,کۆڕبەندی ساوپاولۆی دامەزراند, بۆ کۆکردنەوەی پارت و هێزە چەپەکانی ئەمەریکای لاتین, کە دواتر لە 15 وڵات گەیشتن بە دەسەڵات, بۆیە ئەو شۆرشگێڕەی پاش قەیرانەکانە, رەشەبا هەڵۆی ناتەکێنێت, لەلا ئەوکاتی لە دەسەڵات بوو نوێنەرایەتی چەپی میانەڕەوی ریفۆرمیستی بەرازیلی دەکرد نەك چەپی شۆڕشگێڕ , لە لە چەپی رادیکاڵەوە هاتبوو,لەلا نەك تەنها کاریگەری لەسەر چەپی بەرازیل هەیە, بەڵکە کاریگەری لەسەر چەپی تەواوی ئەمەریکای لاتینیش داناوە بە زۆرینەی بۆچونەکانەوە.

دەستگیر کردنی قەیرانە بۆ چەپەکانی بەرازیل پاش کودەتاکە, بەهۆی نەبوونی کارێزمایەکی بەهێزی چەپ وەك لەلا کە هەمووی کۆبکاتەوە لە ژێر باڵی خۆی, لە کاتێکدا راستەکان بەهۆی پشتیوانی دکتاتۆرەکانی پێشوی وڵاتانی ئەمەریکای لاتینەوە بەهێزتر بوونە, وەلێ چەپی ئەمەریکای لاتین پارتە شیوعیە مەزەکانی ئەوروپای رۆژهەڵات نین, بەڵکە چەپێکن لە هەناوی کۆمەڵگاوە هاتوونەو پاش شکستەکان هەمیشە

بە بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات هەڵساونەتەوە, ئەوان چەپی نان و کارو ئازادین.